

مقایسه عزت نفس، ابراز وجود، بهزیستی روانی و افسردگی بین دختران دیپرستانی واجد و فاقد والدین شهر آبادان

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۰۲ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۰۸

خلاصه

هدف

هدف این پژوهش مقایسه عزت نفس، ابراز وجود، بهزیستی روانی و افسردگی دانش آموزان دختر واجد والدین و فاقد والدین مقطع متوسطه شهر آبادان بود.

روش کار

این مطالعه از نوع علی مقایسه‌ای می‌باشد. در این مطالعه از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای ۹۰ دانش آموز (۳۰ نفر واجد والدین، ۳۰ نفر فاقد پدر و ۳۰ نفر فاقد مادر) مدارس متوسطه شهر آبادان وارد پژوهش شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها مقیاس عزت نفس کوپر اسمیت، ابراز وجود گمبریل و ریجی، بهزیستی روانی ریف و افسردگی بک، پس از تعیین اعتبار و پایایی مورد استفاده قرار گرفتند. داده‌های مطالعه با به کارگیری آمار توصیفی و آزمون تحلیل واریانس چندمتغیری، تحلیل واریانس تک عاملی و آزمون توکی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

نتایج

نتایج مطالعه نشان داد که بین عزت نفس، ابراز وجود، بهزیستی روانی و افسردگی دانش آموزان دختر واجد والدین و فاقد والدین تفاوت معنی‌داری وجود دارد و دانش آموزان فاقد والدین نسبت به دانش آموزان واجد والدین از عزت نفس و بهزیستی روانی پایین‌تری و از افسردگی بالاتری برخوردار بودند.

نتیجه‌گیری

همچنین نتایج نشان داد که بین ابراز وجود دانش آموزان دختر واجد والدین و دانش آموزان دختر فاقد والدین تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

کلمات کلیدی: عزت نفس، ابراز وجود، بهزیستی روانی، افسردگی.

پی‌نوشت: این مطالعه فاقد تضاد منافع می‌باشد.

زینب صادق خانی^۱

رضا پاشا^{*۲}

^۱ کارشناس ارشد روانشناسی عمومی، گروه روان‌شناسی،

واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

^۲ دانشیار، گروه روان‌شناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد

اسلامی، اهواز، ایران (نویسنده مسئول)

Email: pasha@iauahvaz.ac.ir

مقدمه

از آنجاکه تغییر و دگرگونی در خانواده، تغییر در فرآیندهای درون-روانی اعضای خود را به همراه دارد، پس فقدان یکی از والدین می‌تواند اثر زیادی بر روی شخصیت اعضای خانواده به‌ویژه فرزندان بگذارد (۱). از سوی دیگر، امروزه یکی از مسائل دامن‌گیر جامعه و به‌خصوص آموزش و پرورش وجود دانش‌آموزانی است که به هر دلیل دچار محرومیت یکی از والدین هستند. محرومیت از پدر یا مادر یکی از شرایط خاص خانوادگی است که به‌عنوان یک متغیر مهم محیطی به‌طور مستقیم و غیرمستقیم می‌تواند اثرات ویژه‌ای بر روی رشد عمومی و ابعاد مختلف رفتار کودک به‌خصوص در زمینه سلامت روانی، جسمانی و عملکرد تحصیلی داشته باشد. (۲). از این‌رو، فقدان والدین می‌تواند رشد شخصیت فرزندان را متأثر سازد که یکی از جنبه‌های مهم شخصیتی، عزت‌نفس^۱ است و والدین، یکی از مهم‌ترین منابع شکل‌گیری تصویر خود و عزت‌نفس می‌باشند؛ در صورت از دست دادن والدین یا یکی از آن‌ها، به‌ویژه در سنین پایین، فرزندان این منبع شکل‌گیری و حمایتی را از دست داده و احتمالاً احساس بی‌ارزشی بیشتری خواهند کرد (۳). هم‌چنین بعضی دیدگاه‌های روان‌شناختی بر این نکته تأکید دارند که اگر کودکان در سنین پایین دچار محرومیت شوند، ممکن است به اتکا دیگران گرایش پیدا بکنند و اعتماد و عزت‌نفس خود را در گرو تأیید و توجه آنان بدانند (۴). حال اگر یکی از این افراد (معمولاً والدین)، که فرد به او متکی شده است، از بین برود به سبب این فقدان عاطفی، احساس بی‌ارزشی خواهد کرد (۵).

مسئله مهم دیگر جرئت‌ورزی کودک یا نوجوان است. جرئت‌ورزی محور رفتارهای بین فردی، کلید برقراری رابطه انسانی با دیگران و روشی برای ابراز وجود^۲ به‌طور صریح، مستقیم و مناسب است (۶). اما برخی از افراد رفتارهای

جرئت‌مندانه را یاد نگرفته‌اند و قدرت نه گفتن ندارند و نمی‌توانند به‌صورت جرئت‌مندانه با اطمینان خود تعامل برقرار کنند. این قبیل افراد احساس گناه، بی‌اعتمادی و سلطه‌پذیری را در روابط اجتماعی خود با دیگران تجربه می‌کنند و در رفتار خود ترس، اضطراب و افسردگی نشان می‌دهند (۷). بدین منوال ملاحظه می‌شود که میزان پذیرش خود و عزت‌نفس در این افراد ضعیف است. این افراد ممکن است گاهی اوقات رفتارهای سازش‌ناپافته، پرخاشگرانه و رفتارهای آزارگرانه از خود نشان دهند (۸). در واقع ابراز وجود شامل احقاق حقوق خود، ابراز افکار و عقاید و احساسات خود به شیوه‌ای مناسب و مستقیم و صادقانه است، به‌گونه‌ای که حقوق دیگران را از بین نبریم و هم‌چنین رفتاری است که شخص را قادر می‌سازد تا به نفع خود عمل کند، بی‌هیچ‌گونه اضطرابی رفتاری متکی به خود داشته باشد، احساسات واقعی خود را صادقانه ابراز کند و با توجه به حقوق دیگران، حق خود را به دست آورد. بدیهی است که حضور توأمان والدین سهم بسزایی در ابراز وجود کودک خواهد داشت (۹).

جنبه حائز اهمیت دیگر در خصوص روابط والد-فرزندی احساس رضایت از زندگی است. امروزه یکی از مفاهیم مثبت بهداشت روانی، بهزیستی روانی^۳ است که به معنای فقدان عواطف منفی و رضایتمندی از زندگی است (۱۰). بهزیستی روان‌شناختی مقوله‌ی وسیعی از پدیده‌هایی است که پاسخ‌های هیجانی افراد، قلمروی رضایت‌ها و ارزیابی‌های کلی از زندگی را شامل می‌شود (۱۱). بهزیستی عاطفی دارای چندین مؤلفه‌ی عاطفی و شناختی است. افراد با احساس بهزیستی بالا هیجان‌ات مثبت را تجربه می‌کنند و از حوادث و وقایع زندگی‌شان ارزیابی مثبتی دارند. درحالی‌که افراد با بهزیستی روانی پایین حوادث و وقایع زندگی‌شان را نامطلوب ارزیابی نموده و بیشتر هیجان‌ات منفی نظیر اضطراب،

³well-being¹ self-esteem²assertiveness

خوشه‌های جدید در نظر گرفته شد و در نهایت، از میان ایشان تعداد ۹۰ دانش‌آموز در ۳ گروه ۳۰ نفری تحت عنوان فاقد پدر، فاقد مادر و دارای والدین که به لحاظ متغیرهای جمعیت شناختی با یکدیگر هم‌تا شده بودند، به‌عنوان اعضای نمونه انتخاب شدند.

پرسشنامه عزت‌نفس کوپر اسمیت: کوپر اسمیت (۱۹۶۷) مقیاس عزت‌نفس خود را بر اساس تجربه نظری که بر روی مقیاس راجرز دیموند (۱۹۵۴) انجام داد تهیه و تدوین نمود (۱۷). این مقیاس دارای ۵۸ ماده است که ۸ ماده آن دروغ‌سنج است. در مجموع ۵۰ ماده آن به ۴ مقیاس عزت‌نفس عمومی، عزت‌نفس خانوادگی، عزت‌نفس اجتماعی، و عزت‌نفس تحصیلی تقسیم شد. این مقیاس علاوه بر ۴ خرده مقیاس، یک نمره کلی به دست می‌دهد. شیوه نمره‌گذاری آزمون به صورت یک و صفر است. حداقل نمره‌ای صفر و حداکثر آن ۵۰ می‌باشد. از ۵۰ ماده آزمون‌ها، ۶ ماده مربوط به خرده مقیاس همسالان، ۳۰ ماده مربوط به عزت‌نفس خود، ۸ ماده مربوط به عزت‌نفس خانواده و ۷ ماده مربوط به عزت‌نفس تحصیلی است (۱۷). روایی و پایایی این آزمون در پژوهش حسینی و همکاران (۱۸) پایایی آزمون را ۰/۸۴ گزارش کرده است. در تحقیق حاضر نیز ضریب پایایی این پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ محاسبه گردید و به ترتیب برای عزت‌نفس ۰/۸۳، عزت‌نفس عمومی ۰/۷۸، عزت‌نفس خانوادگی ۰/۷۷، عزت‌نفس اجتماعی ۰/۸۹ و عزت‌نفس تحصیلی ۰/۸۸ به دست آمد.

پرسشنامه ابراز وجود گمبریل و ریچی: این پرسشنامه توسط گمبریل و ریچی جهت اندازه‌گیری میزان ابراز وجود در سال ۱۹۷۵ ساخته شد (۱۹). این پرسشنامه دارای ۴۰ سؤال است که برخی از موارد آن به دلیل عدم تطبیق با فرهنگ ایران تغییراتی در آن داده شده است، که در حال حاضر دارای ۲۲ ماده می‌باشد. هر ماده آزمودن موقعیتی را که مستلزم رفتار جرأت‌ورزی است، نشان می‌دهد. در این پرسشنامه از آزمودنی خواسته می‌شود که میزان و شدت ناراحتی خود را زمان مواجه شدن با موقعیت‌هایی که مستلزم

افسردگی و خشم را تجربه می‌کنند (۱۲). در این میان خانواده، اساسی‌ترین واحدی است که هرکسی به آن تعلق دارد. خانواده یک نظام اجتماعی است که در آن رابطه‌ی اعضا با هم، رابطه‌ای عمیق و چندلایه است و افراد به‌وسیله‌ی علائق و دل‌بستگی‌های عاطفی نیرومند، پایدار و متقابل به یکدیگر متصل می‌شوند (۱۳).

نقطه مقابل بهزیستی روانی، افسردگی است. نتایج حاصل از مطالعات اپیدمیولوژیک صورت گرفته در دو دهه اخیر نشان می‌دهد که در ۸-۲ درصد بیماران مبتلا به افسردگی سن بروز اولین علائم ۱۶ سال بوده است (۱۴). شواهد دیگری مبنی بر احتمال بیشتر ابتلا این افراد به افسردگی شدید، اضطراب، اختلال عملکرد اجتماعی، افت تحصیلی و حتی تمایل به خودکشی در سال‌های آتی وجود دارد (۱۵). بدیهی است که فقدان هر یک از والدین می‌تواند مشکلات سلامت روانی جدی در فرزند ایجاد کند. چراکه رشد شخصیت کودک به‌شدت از والدین متأثر است و ممکن است غیبت یکی از والدین یا هر دوی آن‌ها اثرات نامطلوبی بر رشد کودک گذارده و او را مستعد بیماری روانی و یا مشکلات رفتاری بعدی سازد (۱۶). بنابراین با توجه به اهمیت موضوع مسئله هدف پژوهش حاضر مقایسه عزت‌نفس، ابراز وجود، بهزیستی روانی و افسردگی در میان دختران دبیرستانی فاقد و واجد والدین شهرستان آبادان بود.

روش کار

روش پژوهش حاضر استفاده شده علی مقایسه‌ای می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش را دختران دبیرستانی واجد و فاقد والدین شهرستان آبادان تشکیل می‌دهند که بر اساس اطلاعات به‌دست‌آمده از اداره آموزش و پرورش شهرستان آبادان تعداد دبیرستان‌های دخترانه این شهرستان برابر با ۲۳ دبیرستان می‌باشد. با توجه به جامعه مورد مطالعه از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شده است. به همین منظور ابتدا ۲۳ دبیرستان دخترانه شهرستان آبادان به عنوان خوشه‌های مختلف در نظر گرفته شدند. سپس در مرحله دوم تعدادی از کلاس‌های مدارس انتخابی به‌عنوان

محاسبه گردید و به ترتیب برای بهزیستی روانی ۰/۸۱، تسلط محیطی ۰/۷۰، پذیرش خود ۰/۷۳؛ داشتن هدف در زندگی ۰/۸۴، رشد فردی ۰/۷۲، استقلال ۰/۷۷ و رابطه مثبت با دیگران ۰/۷۹ به دست آمد.

پرسشنامه افسردگی بک: پرسشنامه افسردگی بک ویرایش دوم، یک ویرایش از پرسشنامه افسردگی و یک شاخص خود گزارشی برای اندازه گیری نشانه های افسردگی در جمعیت های مختلف بالینی و غیر بالینی است که توسط بک، استیر و براون در سال ۲۰۰۰ ساخته شده است (۲۳). این آزمون یک ابراز غربالگری ۲۱ سوالی است که قابلیت اجرا به صورت گروهی و فردی را داراست. هر سوال دارای چهار گزینه است که بر مبنای صفر تا سه نمره گذاری می شود. نمره کل از جمع نمرات سوالات به دست می آید؛ بنابراین حداکثر نمره در این پرسشنامه ۶۳ و حداقل صفر است که نمرات بالاتر نشان دهنده افسردگی بیشتر است. در این آزمون نقطه برش ۱۳ است؛ به این معنی که آزمودنی نمره صفر تا ۱۳ سالم با افسردگی جزئی (تقریباً غیرافسرده) و آزمودنی با نمره ۱۴ تا ۶۳ مبتلا به افسردگی خفیف تا شدید تلقی می شود. بک و همکاران (۲۳) روایی سازه آن را تایید کردند و ثبات درونی این ابزار را ۰/۷۳ تا ۰/۹۲ و میانگین ۰/۸۶ و ضریب آلفا برای گروه بیمار را ۰/۸۶ و غیربیمار را ۰/۸۱ گزارش کردند. همچنین دابسون و محمدخانی (۲۴) روایی سازه و تحلیل عاملی آن را تایید کردند و ضریب پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۹۲ را برای بیماران سرپایی، ۰/۹۳ را برای دانشجویان و ضریب بازآزمایی به فاصله یک هفته را ۰/۹۳ به دست آورده اند. در پژوهش حاضر نیز ضریب پایایی این پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ محاسبه و ضریب اعتماد پرسشنامه ۰/۸۳ به دست آمد.

نتایج

با توجه به یافته های توصیفی در نمونه ی دختران دبیرستانی فاقد پدر، پایه ی دوم و سوم به ترتیب بیشترین فراوانی (۴۶،۷ درصد) و کمترین فراوانی (۱۰،۰ درصد) را به خود اختصاص

ابراز وجود است بر حسب یک مقیاس درجه بندی ۵ درجه ای (اصلاً ناراحت نمی شوم = ۱، کمی ناراحت می شوم = ۲، به طور متوسط ناراحت می شوم = ۳، زیاد ناراحت می شوم = ۴، بسیار زیاد ناراحت می شوم = ۵) بیان می کند. گمبریل و ریچی (۱۹)، معتقدند از نظر میزان اعتبار، همبستگی زیادی بین ماده های این آزمون با یکدیگر وجود دارد. اعتبار عاملی ماده های مختلف آزمون اصلی به وسیله آن ها بین ۳۹٪ تا ۷۰٪ و ضریب پایایی این آزمون ۸۱٪ گزارش شده است. همچنین در ایران توسط بهرامی (۲۰) هنجاریابی شده و برابر با ۹۱٪ به دست آمده است. روایی این آزمون را متخصصان دانشگاه علوم تربیتی و روانشناسی علامه طباطبایی و دانشگاه اصفهان در سال ۷۵-۱۳۷۴ بررسی و روایی آن را تأیید کردند (۲۰). در تحقیق حاضر نیز ضریب پایایی این پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ محاسبه گردید و ۰/۸۳ به دست آمد.

مقیاس بهزیستی روانی ریف: این مقیاس توسط ریف در سال ۱۹۸۹ ساخته و در سال ۲۰۰۲ مورد تجدیدنظر قرار گرفته است (۲۱). هدف مقیاس ۱۸ سوالی ریف ارزیابی و بررسی بهزیستی روانشناختی از ابعاد مختلف (تسلط محیطی، پذیرش خود، رابطه مثبت با دیگران، داشتن هدف در زندگی، رشد فردی و استقلال) است. در فرم ۱۸ سوالی هر عامل از ۳ سؤال تشکیل شده است. از آزمودنی خواسته می شود سوالات را خوانده و قضاوت درباره ی خودش را بر روی یکی از گزینه های کاملاً مخالف، تا حدودی مخالف، خیلی کم مخالف، خیلی کم موافق، تا حدودی موافق و کاملاً موافق مشخص سازد. نمره بالاتر نشان دهنده ی بهزیستی روان شناختی بهتر است. ریف (۲۱)، براساس مطالعه ای پایایی زیرمقیاس های بهزیستی روانشناختی را بین ۰/۸۶ تا ۰/۹۳ گزارش کرده است. در ایران نیز بیانی و محمد کوچکی و بیانی (۲۲) ضرایب پایایی را برای نمره کل ۰/۸۷ و برای هدفمندی در زندگی ۰/۷۰؛ پذیرش خود ۰/۷۱؛ داشتن ارتباط مثبت با دیگران ۰/۷۷؛ استقلال ۰/۷۸؛ رشد شخصی ۰/۷۸؛ تسلط بر محیط ۰/۷۷ گزارش کردند. در تحقیق حاضر نیز ضریب پایایی این پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ

فاقد پدر، گروه‌های سنی ۱۵، ۱۶ و ۱۷ سال به ترتیب ۴۰،۰، ۴۰،۰ و ۲۰،۰ درصد از حجم نمونه را به خود اختصاص داده‌اند. در نمونه دختران دبیرستانی فاقد مادر، ۳۰،۰، ۴۳،۰ و ۲۶،۷ درصد از حجم نمونه به ترتیب به گروه‌های سنی ۱۵، ۱۶ و ۱۷ سال تعلق دارد. در نمونه‌ی دختران دبیرستانی واجد والدین نیز گروه‌های سنی ۱۵، ۱۶ و ۱۷ سال به ترتیب ۷۳،۳، ۲۰ و ۶،۷ درصد از حجم نمونه را به خود اختصاص داده‌اند.

داده‌اند و ۴۳،۳ درصد از حجم نمونه نیز به دختران دبیرستانی پایه‌ی اول تعلق دارد. در نمونه دختران دبیرستانی فاقد مادر، پایه‌ی اول و دوم به ترتیب ۴۳،۳ و ۵۶،۷ درصد از حجم نمونه را به خود اختصاص داده‌اند. در نمونه‌ی دختران دبیرستانی واجد والدین، پایه‌ی اول و چهارم به ترتیب بیشترین (۸۳،۳ درصد) و کمترین (۶،۷ درصد) حجم نمونه را به خود اختصاص داده‌اند، ۱۰ درصد از حجم نمونه نیز به دانش-آموزان پایه‌ی سوم تعلق دارد. در نمونه‌ی دختران دبیرستانی

جدول ۱. شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیر عزت‌نفس و زیرمتغیرهای آن

متغیر	گروه	کمترین مقدار	بیشترین مقدار	میانگین	انحراف معیار
عزت‌نفس	فاقد پدر	۴،۰	۱۴،۰	۹،۳۰	۲،۳۲۱
	فاقد مادر	۶،۰	۱۵،۰	۱۰،۱۳	۱،۸۸۹
عمومی	واجد والدین	۹،۰	۱۵،۰	۱۱،۵۷	۲،۰۱۱
	فاقد پدر	۱،۰	۸،۰	۴،۵۷	۱،۶۱۲
عزت‌نفس خانوادگی	فاقد مادر	۲،۰	۷،۰	۴،۶۷	۱،۳۷۲
	واجد والدین	۴،۰	۸،۰	۶،۰۹	۱،۱۸۴
عزت‌نفس اجتماعی	فاقد پدر	۵،۰	۱۵،۰	۹،۲۷	۲،۶۲۵
	فاقد مادر	۵،۰	۱۴،۰	۹،۸۷	۲،۲۸۵
واجد والدین	واجد والدین	۱۰،۰	۱۸،۰	۱۳،۱۰	۲،۵۳۷
	فاقد پدر	۱،۰	۷،۰	۳،۵۷	۱،۴۵۴
عزت‌نفس تحصیلی	فاقد مادر	۱،۰	۷،۰	۴،۰	۱،۳۱۳
	واجد والدین	۴،۰	۷،۰	۵،۳۷	۰،۹۹۹
عزت‌نفس	فاقد پدر	۱۸،۰	۴۳،۰	۲۶،۷۰	۵،۷۷۸
	فاقد مادر	۲۰،۰	۴۰،۰	۲۸،۶۷	۴،۵۵۱
	واجد والدین	۲۸،۰	۴۹،۰	۳۶،۱۳	۵،۸۲۳

زیرمتغیرهای عزت‌نفس

جدول ۲. شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیر ابراز وجود

متغیر	گروه	کمترین مقدار	بیشترین مقدار	میانگین	انحراف معیار
ابراز وجود	فاقد پدر	۲۵،۰	۷۵،۰	۴۵،۸۷	۷،۳۵۲
	فاقد مادر	۲۲،۰	۷۰،۰	۴۵،۸۶	۱۲،۹۵
	واجد والدین	۲۴،۰	۶۶،۰	۴۴،۸۰	۱۰،۴۶۰

جدول ۳. شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیر بهزیستی روان‌شناختی و زیرمتغیرهای آن

متغیر	گروه	کمترین مقدار	بیشترین مقدار	میانگین	انحراف معیار
تسلط محیطی	فاقد پدر	۸,۰	۱۶,۰	۱۲,۶۲	۲,۵۵
	فاقد مادر	۷,۰	۱۵,۰	۱۱,۵۹	۲,۳۰۷
	واجد والدین	۱۲,۰	۲۱,۰	۱۵,۱۷	۲,۱۸۲
پذیرش خود	فاقد پدر	۱۰,۰	۲۱,۰	۱۴,۳۴	۲,۷۴
	فاقد مادر	۷,۰	۱۷,۰	۱۳,۰	۲,۴۹۲
	واجد والدین	۱۴,۰	۲۱,۰	۱۶,۵۷	۱,۹۲۴
داشتن هدف در زندگی	فاقد پدر	۸,۰	۲۱,۰	۱۴,۶۲	۴,۰۸۳
	فاقد مادر	۷,۰	۱۹,۰	۱۳,۵۲	۲,۵۸
	واجد والدین	۱۳,۰	۲۱,۰	۱۶,۵۰	۲,۶۷۵
رشد فردی	فاقد پدر	۶,۰	۱۹,۰	۱۲,۸۶	۳,۸۱۵
	فاقد مادر	۹,۰	۱۸,۰	۱۲,۸۹	۲,۳۵۰
	واجد والدین	۱۲,۰	۲۱,۰	۱۶,۹۷	۲,۵۳۹
استقلال	فاقد پدر	۵,۰	۲۱,۰	۱۲,۵۵	۴,۵۹۵
	فاقد مادر	۵,۰	۲۱,۰	۱۲,۲۱	۳,۵۸۹
	واجد والدین	۱۳,۰	۲۱,۰	۱۷,۱۷	۲,۵۷۴
رابطه مثبت با دیگر	فاقد پدر	۸,۰	۲۱,۰	۱۳,۹۳	۳,۱۳۹
	فاقد مادر	۹,۰	۱۸,۰	۱۳,۱۰	۲,۰۰۳
	واجد والدین	۱۳,۰	۲۱,۰	۱۷,۳۷	۲,۳۱۲
بهزیستی روان‌شناختی	فاقد پدر	۶۷,۰	۱۱۰,۰	۸۰,۹۳	۱۲,۵۹
	فاقد مادر	۵۶,۰	۸۹,۰	۷۵,۳۱	۷,۶۸
	واجد والدین	۸۴,۰	۱۲,۰	۹۹,۷۳	۹,۴۵۰

زیرمتغیرهای بهزیستی روان‌شناختی

جدول ۴. شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیر افسردگی

متغیر	گروه	کمترین مقدار	بیشترین مقدار	میانگین	انحراف معیار
افسردگی	فاقد پدر	۱,۰	۳۸,۰	۲۰,۲۰	۹,۱۷۰
	فاقد مادر	۱,۰	۶۳,۰	۲۹,۴۸	۱۴,۰۰۹
	واجد والدین	۰,۰	۳۱,۰	۱۱,۲۰	۱۰,۱۷۶

جدول ۵. نتایج تحلیل واریانس چندمتغیری (مانوا) روی متغیرهای عزت نفس، ابراز وجود، بهزیستی روان شناختی و افسردگی

نام آزمون	مقدار	آماره‌ی فیشر	درجه‌ی آزادی فرضیه	درجه‌ی آزادی خطا	سطح معناداری	مجذور <i>Eta</i>	توان آزمون
اثر پیلاپی	۰,۷۵۷	۱۲,۳۲۳	۸,۰	۱۶۲,۰۰	۰,۰۰۰	۰,۳۷۸	۱,۰۰۰
اثر لامبدای ویلکز	۰,۳۰۷	۱۶,۱۱۱	۸,۰	۱۶۰,۰۰	۰,۰۰۰	۰,۴۴۶	۱,۰۰۰
اثر هتلینگ	۲,۰۵۳	۲۰,۲۷۸	۸,۰	۱۵۸,۰۰	۰,۰۰۰	۰,۵۰۷	۱,۰۰۰
بزرگترین ریشه روی	۱,۹۴۷	۳۹,۴۳۳	۴,۰	۸۱,۰۰	۰,۰۰۰	۰,۶۶۱	۱,۰۰۰

همان‌طور که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود سطح معناداری تمامی آزمون‌ها نشان می‌دهد که بین سه گروه دختران دبیرستانی در یکی از متغیرها (عزت نفس، ابراز وجود، بهزیستی روان شناختی و افسردگی) تفاوت معنادار وجود دارد. برای بررسی تفاوت بین دختران دبیرستانی فاقد پدر، فاقد مادر و واجد والدین، در هر یک از متغیرها، آزمون تحلیل واریانس یک عاملی در متن مانوا انجام شده است. جدول شماره ۱۰-۴ نتایج تحلیل واریانس یک عاملی را نشان می‌دهد.

جدول ۶. نتایج تحلیل واریانس یک عاملی در متغیرهای عزت نفس، ابراز وجود، بهزیستی روان شناختی و افسردگی

متغیر	مجموع مجذورات	درجه‌ی آزادی	میانگین مجذورات	آماره‌ی فیشر	سطح معناداری	مجذور <i>Eta</i>	توان آزمون
عزت نفس	۱۴۸۶,۳۹۷	۲	۷۴۳,۱۹۸	۲۴,۲۷۸	۰,۰۰۰	۰,۳۶۹	۱,۰۰۰
ابراز وجود	۳۶,۲۹۱	۲	۱۸,۱۴۵	۰,۱۶۵	۰,۸۴۸	۰,۰۰۴	۰,۰۷۵
بهزیستی روان شناختی	۹۵۳۱,۷۴۴	۲	۴۷۶۵,۸۷۲	۴۵,۶۰۲	۰,۰۰۰	۰,۵۲۴	۱,۰۰۰
افسردگی	۴۵۸۲,۶۲۷	۲	۲۲۹۱,۳۱۳	۱۷,۸۵۶	۰,۰۰۰	۰,۳۰۱	۱,۰۰۰

دو گروه دیگر می‌باشد. همچنین جدول شماره ۷ نشان می‌دهد که بین میانگین عزت نفس دختران دبیرستانی فاقد پدر و فاقد مادر تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول ۷. نتایج آزمون توکی: مقایسه دوه‌دوی میانگین

گروه‌ها در متغیر عزت نفس

زیر گروه‌ها	تعداد	دختران دبیرستانی
۱	۲۶,۶۲	فاقد پدر
۲	۲۸,۵۹	فاقد مادر
۳۶,۱۳	۳۰	واجد والدین

همان‌گونه که در جدول شماره ۶ مشاهده می‌شود فرض برابری میانگین متغیر عزت نفس بین سه گروه از دختران دبیرستانی تأیید نمی‌شود ($F = 24.278, P < 0.01$)، به عبارت دیگر بین میانگین عزت نفس دختران دبیرستانی فاقد پدر، فاقد مادر و واجد والدین تفاوت معنادار وجود دارد؛ بنابراین فرضیه اصلی اول پژوهش تأیید می‌شود. نتایج به دست آمده از مقایسه دوه‌دوی میانگین گروه‌ها با آزمون توکی (جدول شماره ۷) نشان می‌دهد که میانگین عزت نفس دختران دبیرستانی واجد والدین بیشتر از میانگین

همان گونه که در جدول شماره ۸ مشاهده می شود که فرض برابری میانگین متغیر افسردگی بین سه گروه از دختران دبیرستانی تأیید نمی شود ($F = 17.856, P < 0.01$)، به عبارت دیگر بین میانگین افسردگی دختران دبیرستانی فاقد پدر، فاقد مادر و واجد والدین تفاوت معنادار وجود دارد؛ بنابراین فرضیه اصلی سوم پژوهش تأیید می شود. نتایج به دست آمده از مقایسه دوبه دوی میانگین گروهها با آزمون توکی (جدول شماره ۹) نشان می دهد که میانگین افسردگی دختران دبیرستانی فاقد مادر بیشتر از میانگین دو گروه دیگر می باشد. همچنین جدول شماره ۹ نشان می دهد میانگین افسردگی دختران دبیرستانی فاقد پدر بیشتر از میانگین افسردگی دختران واجد والدین می باشد، به عبارت دیگر دختران دبیرستانی واجد والدین کمترین میانگین افسردگی را در میان سه گروه دارند.

جدول ۹. نتایج آزمون توکی: مقایسه دوبه دوی میانگین

گروهها در متغیر افسردگی			
دختران دبیرستانی	تعداد	زیر گروهها	
		۱	۲
واجد والدین	۳۰	۱۱,۲۰	
فاقد پدر	۲۹		۲۰,۲۰۷
فاقد مادر	۲۷		۲۹,۱۴۹
سطح معناداری		۱,۰۰۰	۱,۰۰۰
میانگین گروههای مختلف نمایش داده شده است.			

بحث

پژوهش حاضر با هدف مقایسه عزت نفس، ابراز وجود، بهزیستی روانی و افسردگی دانش آموزان دختر دبیرستانی واجد و فاقد والدین شهرستان آبادان صورت پذیرفته است. نتایج مطالعه نشان داد که بین عزت نفس، ابراز وجود،

سطح معناداری
۰,۳۷۳
۱,۰۰۰
میانگین گروههای مختلف نمایش داده شده است.

مطابق نتایج به دست آمده در جدول شماره ۷، فرض برابری میانگین متغیر ابراز وجود بین سه گروه از دختران دبیرستانی تأیید می شود ($F = 0.165, P > 0.01$)، به عبارت دیگر بین میانگین ابراز وجود دختران دبیرستانی فاقد پدر، فاقد مادر و واجد والدین تفاوت معنادار وجود ندارد؛ بنابراین فرضیه اصلی دوم پژوهش تأیید نمی شود. همچنین این جدول نشان می دهد که فرض برابری میانگین متغیر بهزیستی روان شناختی بین سه گروه از دختران دبیرستانی تأیید نمی شود ($F = 45.602, P < 0.01$)، به عبارت دیگر بین میانگین بهزیستی روان شناختی دختران دبیرستانی فاقد پدر، فاقد مادر و واجد والدین تفاوت معنادار وجود دارد؛ بنابراین فرضیه اصلی سوم پژوهش تأیید می شود. نتایج به دست آمده از مقایسه دوبه دوی میانگین گروهها با آزمون توکی (جدول شماره ۸) نشان می دهد که میانگین بهزیستی روان شناختی دختران دبیرستانی واجد والدین بیشتر از میانگین دو گروه دیگر می باشد. همچنین جدول شماره ۸ نشان می دهد که بین میانگین بهزیستی روان شناختی دختران دبیرستانی فاقد پدر و فاقد مادر تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول ۸. نتایج آزمون توکی: مقایسه دوبه دوی میانگین

گروهها در متغیر بهزیستی روان شناختی			
دختران دبیرستانی	تعداد	زیر گروهها	
		۱	۲
فاقد پدر	۲۹	۷۵,۲۲	
فاقد مادر	۲۷		۸۰,۹۳
واجد والدین	۳۰		۹۹,۷۳۳
سطح معناداری		۰,۰۹۴	۱,۰۰۰
میانگین گروههای مختلف نمایش داده شده است.			

بهزیستی روانی و افسردگی دانش آموزان دختر واجد والدین و فاقد والدین تفاوت معنی داری وجود دارد و دانش آموزان فاقد والدین نسبت به دانش آموزان واجد والدین از عزت‌نفس و بهزیستی روانی پایین‌تری و از افسردگی بالاتری برخوردار بودند. همچنین نتایج نشان داد که بین ابراز وجود دانش آموزان دختر واجد والدین و دانش آموزان دختر فاقد والدین تفاوت معنی داری وجود ندارد. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش نریمانی و همکاران (۱۳) شکیبی و ضیایی (۲۵)، کیشا و همکاران (۲۶) و کونر کاکوکایا و آیسیک (۲۷) مجتهدزاده و نیسی (۲) هماهنگ است.

در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت همان‌طور که فرزندان رشد می‌کنند عوامل مختلفی بر عزت‌نفس آن‌ها تأثیر می‌گذارد و آن‌ها پیامدهای مختلفی در ارتباط با خود دریافت می‌کنند. با در نظر گرفتن تحقیقات پیشین می‌توان مطرح ساخت که شرایط خانوادگی سالم و امن برای رشد شخصیت فرزندان مؤثر است و نقش عوامل خانوادگی برای بهداشت روانی فرزندان و به‌خصوص عزت‌نفس آن‌ها با اهمیت می‌باشد. در حقیقت، عزت‌نفس قسمتی از شخصیت طبیعی هر انسانی است و بدیهی است که هر شخصی در وجود خود به‌نوعی احساس ارزشمندی می‌کند (۲۸). اما این احساس ارزشمندی در افراد مختلف دارای درجات متفاوتی است و در نوجوانان تا حد زیادی بسته به نوع نگاه والدین در تربیت و آموزش فرزندان است. بدیهی است که فقدان یکی از والدین آموزش و یادگیری فرزند را دچار اختلال کرده و سبب ابتلاء نوجوانان به انواع ناهنجاری‌های رفتاری - اجتماعی، اختلالات روانی و شخصیتی از جمله کاهش عزت‌نفس می‌گردد.

در این میان تبیین‌های مختلفی احتمالاً مطرح می‌باشد از جمله تفاوت‌های فرهنگی میان جوامع غربی با جامعه ما، چراکه در فرهنگ جامعه‌ی ایرانی به دلایل مذهبی، اجتماعی و حتی قومی، بر اهتمام و رسیدگی به امور مختلف فرزندان فاقد والدین تأکید می‌گردد و این توجه می‌تواند زمینه‌ساز ابراز وجود در دانش آموزان فاقد والدین همچون دانش آموزان واجد والدین گردد. تبیین دیگر می‌تواند این باشد که دانش

آموزان دبیرستان در مقطعی از چرخه‌ی عمر خود هستند که به‌طور طبیعی به‌سوی استقلال‌طلبی، جرئت ورزی، نشان دادن توانایی‌های خود، توجه به دوستان، شناخت هویت خود و دنیای پیرامون خود می‌پردازند که این عوامل می‌توانند منجر به افزایش جرئت ورزی در دانش‌آموز شده و مقاومت او را در مقابل عوامل فشارزا از جمله فقدان یکی از والدین افزایش دهد. یک تبیین احتمالی دیگر که در این خصوص می‌توان به آن اشاره نمود این است که نوجوانی که یکی از والدین خود را از دست داده ممکن است به دنبال این رویداد توجه و حمایت بیشتری از سوی مادر یا پدر در قید حیات، برادران و خواهران و اقوام و آشنایان دریافت نماید (این مقدار حمایت دریافت شده حتی ممکن است بیش از مقدار حمایت باشد که در صورت وجود والدین دریافت می‌نمود) (۱۴). این حمایت بیشتر می‌تواند منجر به این مسئله شود که نوجوانی که یکی از والدین خود را از دست داده است، احساس نکند که فقدان یکی از والدین توأم با گرفتاری‌های و مشکلات روزافزون است و خود همین احساس، می‌تواند او را در موقعیتی قرار دهد که نه تنها منجر به یأس و نومیدی در او نگردد بلکه به پاس حمایتی که انتظار آن را دارد جرئت او در انجام امور مختلف زندگی بیشتر شده و در نتیجه راحت‌تر ابراز وجود می‌نماید.

در تبیین این یافته می‌توان گفت که بهزیستی روانی بیشتر به‌صورت یک فرآیند شناختی است که رضایت از زندگی نشانگر اصلی آن است و تحت عناوین تسلط محیطی، پذیرش خود، داشتن هدف در زندگی، رشد فردی، استقلال و رابطه مثبت با دیگران نمود پیدا می‌کند. بنابراین نمی‌تواند دور از ذهن باشد که نوجوانی که یکی از والدین خود را از دست داده است نسبت به نوجوانان عادی احساس رضایت کمتری داشته باشد و از مشکلات روان‌شناختی بیشتری برخوردار گردد (۲۹). نوجوانی با بلوغ جسمانی آغاز شده و بلوغ روان‌شناختی را نیز به همراه دارد، و بلوغ روان‌شناختی که یکی از مهم‌ترین نمودهای بهزیستی روانی است تحت تأثیر وجود والدین قرار دارد. درواقع، بهزیستی روانی عامل

دانش آموزان ایفا کند پیشنهاد می‌شود که معلمین، مربیان و مشاوران مدرسه با برقراری فعالیت‌های فوق‌برنامه و فعالیت‌های ورزشی و مسابقات در مدرسه و تشویق به انجام تکالیف درسی عزت‌نفس دانش آموزان به‌طور کلی و عزت‌نفس دانش آموزان فاقد والدین را به‌طور خاص بهبود دهند.

تقدیر و تشکر

"این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول در واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران می‌باشد."

موضوع پایان نامه در شورای آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده علوم انسانی واحد اهواز به تصویب کمیته تخصصی گروه مربوطه رسید.

در پایان از تمامی شرکت‌کنندگان در این پژوهش کمال تشکر و قدردانی را داریم.

تعارض در منافع

نویسندگان اظهار می‌دارند هیچ گونه تعارض منافی در مورد این مقاله وجود ندارد.

پیش‌بینی‌کننده‌ی مهمی برای وضعیت روانی کودک، نحوه‌ی برقراری ارتباط با همسالان و بزرگ‌سالان، رشد شناختی، هوش و موفقیت‌های تحصیلی فرزندان در سال‌های بعد خواهد بود و در این میان والدین در ایجاد کارکرد سالم به‌ویژه در سال‌های کودکی که فرزندان در حال الگوبرداری و همسان‌سازی با آن‌ها هستند نقش بسیار مهمی دارند (۳۰)، بنابراین فقدان یکی از والدین تأثیر بسزایی در پایین آمدن بهزیستی روانی فرزندان دارد و در کل می‌توان گفت که محیط خانواده، جامعه‌ای محدود است و کنش و واکنش‌های میان اعضاء تأثیر بسزایی در بهزیستی روان‌شناختی فرزندان دارد.

از جمله محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به اجرای پژوهش بر روی دانش آموزان دختر دبیرستانی در شهرستان آبادان اشاره کرد. بنابراین در تعمیم یافته‌ها به دختران غیر دانش‌آموز و نیز به جنس مخالف و شهرهای دیگر، باید جانب احتیاط را رعایت کرد. یافته‌های به‌دست آمده از تحقیق حاضر نشان داد که میزان عزت‌نفس دانش آموزان فاقد والدین کمتر از دانش آموزان واجد والدین می‌باشد و با توجه به این که مدرسه می‌تواند نقش مؤثری در افزایش عزت‌نفس

منابع

1. Kesebonye WM, Amone-P'Olak K. The influence of father involvement during childhood on the emotional well-being of young adult offspring: a cross-sectional survey of students at a university in Botswana. *South African Journal of Psychology*. 2021 Sep 1;51(3):383-95.
2. Mujtahidzadeh FS, Neysi, AK. Comparison of anxiety, depression, aggression and academic performance of students with stepfathers, stepmothers and real parents in Ahvaz. *Journal of New Findings in Psychology*. 2009; 2(6): 17-7.
3. Keizer R, Helmerhorst KO, van Rijn-van Gelderen L. Perceived quality of the mother-adolescent and father-adolescent attachment relationship and adolescents' self-esteem. *Journal of youth and adolescence*. 2019 Jun;48(6):1203-17.
4. Hirata H, Kamakura T. The effects of parenting styles on each personal growth initiative and self-esteem among Japanese university students. *International Journal of Adolescence and Youth*. 2018 Jul 3;23(3):325-33.
5. Omarkappa DB, Rentala S. Anxiety, depression, self-esteem among children of alcoholic and nonalcoholic parents. *Journal of family medicine and primary care*. 2019 Feb;8(2):604.
6. Sitota G. Assertiveness and Academic Achievement Motivation of Adolescent Students in Selected Secondary Schools of Harari Peoples Regional State, Ethiopia. *International Journal of Education and Literacy Studies*. 2018 Oct;6(4):40-6.
7. Parmaksiz I. Assertiveness as the Predictor of Adjustment to University Life amongst University Students. *International Journal of Instruction*. 2019 Oct;12(4):131-48.

8. Shoa Kazemi M, Mo'meni J. A comparative study of the relationship between bold behavior, self-esteem and religious orientation of athletic and non-athletic students. *Journal of Research in Islamic Education. New Era.* 2011. 19 (12): 190-169.
9. Mofrad SK, Mehrabi T. The role of self-efficacy and assertiveness in aggression among high-school students in Isfahan. *Journal of medicine and life.* 2015;8(Spec Iss 4):225.
10. Philippas ND, Avdoulas C. Financial literacy and financial well-being among generation-Z university students: Evidence from Greece. *The European Journal of Finance.* 2020 Mar 23;26(4-5):360-81.
11. Abdizarrin, S., P. Sajjadian, Sh Shahiad, A. Baianmemar, and H. Azimi. "Relationship between identity style, identity commitment and psychological well-being in guidance girl students in Qom city." (2010): 69-77.
12. Diener E, Oishi S, Lucas RE. Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual review of psychology.* 2003 Feb;54(1):403-25.
13. Narimani M, Zadeh A, Abolghasemi A, Mahmoudi H. The Comparison between Parented and Unparented. *refahj.* 2012; 12 (44) :7-22
14. Han L, Zhao SY, Pan XY, Liao CJ. The impact of students with left-behind experiences on childhood: the relationship between negative life events and depression among college students in China. *International Journal of Social Psychiatry.* 2018 Feb;64(1):56-62.
15. Tao S, Wu X, Yang Y, Tao F. The moderating effect of physical activity in the relation between problematic mobile phone use and depression among university students. *Journal of Affective Disorders.* 2020 Aug 1;273:167-72.
16. Nisi, Abdul Kazem; Sepahvandi, Mohammad Ali; Shakerkan, Hossein and Shahni Yilagh M. Comparison of mental health, individual-social adjustment and academic performance of first grade students without and with a mother in Ahvaz high schools with control of social support and students' intelligence. *Journal of Educational Sciences and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz.* 2006. 3: 162-135.
17. Coopersmith S. The antecedents of self-esteem. Princeton. 1965.
18. Hosseini M, Basiri-Moghadam M, Graminejad N, SoleimaniMoghaddam R. Studying the Self-Esteem of Gonabad University of Medical Sciences Students Participating in the I'tikaf Ceremony in 2015: A Descriptive Study. *JRUMS.* 2019; 17 (10) :901-912
19. Gambrill ED, Richey CA. An assertion inventory for use in assessment and research. *Behavior Therapy.* 1975 Jul 1;6(4):550-61.
20. Bahrami, Fatima. Comparison of daring teaching methods to daring high school female students with group counseling and individual counseling methods in Isfahan. Master Thesis in Counseling, Allameh Tabatabai University. 1996.
21. Ryff CD. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of personality and social psychology.* 1989 Dec;57(6):1069.
22. Bayani A A, Mohammad Koochekya A, Bayani A. Reliability and Validity of Ryff's Psychological Well-being Scales . *IJPCP.* 2008; 14 (2) :146-151
23. Steer RA, Rissmiller DJ, Beck AT. Use of the Beck Depression Inventory-II with depressed geriatric inpatients. *Behaviour research and therapy.* 2000 Mar 1;38(3):311-8.
24. Stefan-Dabson K, Mohammadkhani P, Massah-Choulabi O. Psychometrics characteristic of Beck Depression Inventory-II in patients with magor depressive disorder. *Archives of Rehabilitation.* 2007 Jun 10;8:82-0.
25. SHAKIBA, MANSOOR, and Maryam Ziai. "Comparative study of mental health of female students living in dormitories of welfare organization and University of Sistan & Balouchestan." (2012): 56-60.
26. Love K, Tyler K, Thomas D, Garriott P, Brown C, Roan-Belle C. Influence of multiple attachments on well-being: A model for African Americans attending historically black colleges and universities. *Journal of Diversity in Higher Education.* 2009 Mar;2(1):35.
27. Güner- Küçükaya P, Işık I. Predictors of psychiatric symptom scores in a sample of Turkish high school students. *Nursing & Health Sciences.* 2010 Dec;12(4):429-36.

28. Coelho VA, Bear GG, Brás P. A multilevel analysis of the importance of school climate for the trajectories of students' self-concept and self-esteem throughout the middle school transition. *Journal of youth and adolescence*. 2020 Sep;49(9):1793-804.
29. Sun Y. The well-being of adolescents in households with no biological parents. *Journal of Marriage and Family*. 2003 Nov;65(4):894-909.
30. Llinares-Insa LI, Casino-García AM, García-Pérez J. Subjective well-being, emotional intelligence, and mood of parents: A model of relationships. *Impact of giftedness. Sustainability*. 2020 Jan;12(21):8810.

Original Article

Comparison of self-esteem, assertiveness, mental well-being and depression among high school girls with and without parents in Abadan

Received: 22/03/2022 - Accepted: 25/05/2022

Zeynab Sadeghkhan¹
Reza Pasha^{2*}

*1 M.A General Psychology ,
Department of Psychology, Ahvaz
branch, Islamic Azad University, ahvaz
,Iran.*

*2 Associate Professor ,Department of
Psychology, Ahvaz branch, Islamic
Azad University, Ahvaz,
Iran.(Corresponding Author)*

Email: pasha@iauahvaz.ac.ir

Abstract

Introduction: The aim of this study was to compare self-esteem, assertiveness, mental well-being and depression of female students with and without parents in high school in Abadan.

Materials and Methods: This is a comparative causal study. In this study, the multi-stage cluster sampling method of 90 students (30 with parents, 30 without father and 30 without mother) of Abadan secondary schools were included in the study. For data collection, Cooper-Smith self-esteem scale, Gambrill and Reggie expression, Reef psychological well-being and Beck depression were used after determining validity and reliability. Study data were analyzed using descriptive statistics and multivariate analysis of variance, one-way analysis of variance and Tukey test.

Results: The results of the study showed that there is a significant difference between self-esteem, assertiveness, psychological well-being and depression of orphaned and orphaned female students. They had higher depression. The results also showed that there is no significant difference between the expression of female students with parents and female students without parents.

Conclusion: Students without parents had lower self-esteem and psychological well-being and depression than students with parents.

Key words: self-esteem, assertiveness, mental well-being, depression

Acknowledgement: There is no conflict of interest